

УДК 332.14

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ: СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Машлій Г. Б.

*к.е.н., доцент, Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, м. Тернопіль*

REGIONAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: STATE, CHALLENGES AND PROBLEMS OF INVESTMENT PROVIDER

Mashliy H. B.

Анотація. У статті досліджено стан регіонального розвитку в Україні. Визначено основні виклики, що його супроводжують. Проаналізовано динаміку виробництва промислової, будівельної та сільськогосподарської продукції по окремих областях України. Висвітлено особливості вкладення прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці регіонів України. Наголошено на економічній доцільності створення великих за територією та кількістю населення ОТГ. Це сприятиме покращенню ефективності використання фінансових ресурсів та зростанню інвестиційної привабливості територій. Наголошено на необхідності здійснення конкретних заходів, спрямованих на активізацію процесів інвестування та розвитку регіонів України.

Ключові слова: регіональний розвиток, стан регіонального розвитку, виклики регіонального розвитку, інвестування регіонального розвитку.

Summary. In the article the state of regional development in Ukraine is investigated. It has been established the main challenges that accompany it. The dynamics of production of industrial, construction and agricultural products in certain

regions of Ukraine are analyzed. Features of investing in foreign direct investment (equity) in the economy of Ukraine's regions are highlighted. It is emphasized on the economic feasibility of creating united territorial communities large, which are large for territories and numbers of population. This will improve the efficiency of the use of financial resources and increase the investment attractiveness of the territories. It is emphasized on the need to take into specific measures aimed at intensifying investment and development of the regions of Ukraine.

Key words: regional development, the state of regional development, challenges of regional development, investment of regional development.

Постановка проблеми. Між регіонами України існують значні відмінності у різноманітних сферах: вигідності географічного розташування, рівні розвитку галузей економіки, демографічних особливостях, наявності відповідного природно-ресурсного забезпечення діяльності, історичних традиціях, стані навколишнього середовища та інших. Здійснення ефективного управління розвитком регіонів вимагає від органів влади різних рівнів детального врахування цих особливостей, виявлення існуючих на даний час викликів та розробки дієвої програми заходів, спрямованих на якнайповніше використання їх потенціалу та створення передумов для залучення інвестиційних ресурсів з метою реалізації напрямів стратегічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань регіонального розвитку в Україні присвятили свої праці ряд таких науковців як Будник М. А. [1], Горбик В.М. [2], Гуцул Т. [3], Дегтярьова І.О., Дуков Д.Ф., Мельник В.В. [4], Торгалю Т.О. [5] та інші.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення деяких характеристик стану регіонального розвитку в Україні, його основних викликів на сучасному етапі, а також дослідження існуючих процесів та напрямів активізації інвестування у розвиток регіонів нашої країни. Для вирішення поставлених завдань було використано методи аналізу, синтезу, індукції, системного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для характеристики соціально-економічного розвитку регіонів може використовуватися система

таких показників: середньорічна чисельність населення; чисельність працівників, зайнятих у народному господарстві; валовий внутрішній продукт; обсяг продукції промисловості та сільського господарства, обсяг залучених інвестиційних ресурсів з різних джерел, доходи і видатки місцевих бюджетів, обсяг товарообігу й експорту товарів, грошові доходи населення та інші [6]. Зупинимося на аналізуванні деяких основних показників з вище наведеного переліку. Динаміка виробництва промислової та будівельної продукції по регіонах України характеризується даними, наведеними у табл. 1.

Таблиця 1

Індекси промислової та будівельної продукції по областях України, відсотків (сформовано за даними [7])¹

	Індекси			
	промислової продукції		будівельної продукції	
	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.
Україна	100,4	101,1	126,3	104,4
Вінницька	108,2	101,2	113,3	142,6
Волинська	105,7	102,3	99,0	97,9
Дніпропетровська	100,1	102,3	136,7	112,3
Донецька	89,1	102,2	105,3	132,6
Житомирська	109,5	97,3	142,4	101,3
Закарпатська	100,3	104,6	150,7	96,7
Запорізька	106,2	103,2	132,7	117,8
Івано-Франківська	112,0	110,0	134,4	105,1
Київська	110,3	100,4	122,3	101,9
Кіровоградська	105,5	101,7	166,5	83,3
Луганська	69,0	82,0	74,2	83,7
Львівська	106,0	101,4	111,9	109,5
Миколаївська	101,5	102,6	116,5	85,7
Одеська	112,2	91,8	149,3	109,8
Полтавська	98,9	101,4	119,4	96,1
Рівненська	109,3	95,3	114,4	114,1
Сумська	101,7	110,4	98,2	90,6
Тернопільська	108,5	98,3	103,1	91,7
Харківська	106,1	101,9	122,9	102,3
Херсонська	103,2	99,8	134,6	96,9
Хмельницька	101,6	95,2	127,2	115,8
Черкаська	99,1	101,9	108,9	118,2
Чернівецька	106,7	105,5	109,1	91,7
Чернігівська	96,5	98,7	130,0	103,1
м. Київ	95,8	97,8	133,0	96,5

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Як видно з даних табл. 1, виробництво промислової продукції в Україні у 2017 р. порівняно з 2016 р. збільшилося на 0,4%, а у 2017 р. порівняно з попереднім роком зросло на 1,1%. За даними 2017 року найвищі значення індексів промислової продукції спостерігалися в Одеській (112,2%), Івано-Франківській (112,0%), Київській (110,3%), Рівненській (109,3%) і Тернопільській (108,5%) областях. Водночас у низці регіонів значення вище згаданого показника були меншими від 100%, а саме: Луганській (69,0%), Донецькій (89,1%), Чернігівській (96,5%), Полтавській (98,9%), Черкаській (99,1%) областях та місті Київ (95,8%). За результатами виробництва промислової продукції у нашій країні у 2018 році лідерами щодо темпів зростання даного показника порівняно з минулим роком виступали такі області: Сумська (110,4%), Івано-Франківська (110,0%), Чернівецька (105,5%), Закарпатська (104,6%). Найнижчі показники індексів промислової продукції за той же період спостерігалися у Луганській (82,0%), Одеській (91,8%), Хмельницькій (95,2%) та Рівненській (95,3%) областях.

У 2018 р. в нашій країні виконано будівельних робіт на суму 136,3 млрд. грн. Що стосується темпів приросту обсягів будівельної продукції в Україні, то у 2017 р. порівняно з 2016 р. вони становили 26,3%. У 2018 році порівняно з 2017 роком спостерігалось значне зниження даного показника, який за цей період склав 4,4%. У 2017 р. порівняно з 2016 р. майже у всіх областях спостерігалася позитивна динаміка значення індексів промислової та будівельної продукції, за винятком Луганської (74,2%), Сумської (98,2%) та Волинської (99,0%) областей. Найвищі значення досліджуваного показника були характерні для Кіровоградської (166,5%), Закарпатської (150,7%), Одеської (149,3%), Житомирської (142,4%), Херсонської (134,6%) та Івано-Франківської (134,4%) областей. У 2018 році порівняно з 2017 роком індекси обсягів будівельної продукції найбільше зросли у Вінницькій (142,6%), Донецькій (132,6%), Черкаській (118,2%) Запорізькій (117,8%) та Хмельницькій (115,8%) областях. Поряд з цим за цей же період у ряді регіонів України відбувся спад виробництва будівельної продукції, у результаті чого відповідні індекси

складали: у Кіровоградській області - 83,3%, Луганській - 83,7%, Миколаївській - 85,7%, Чернівецькій і Тернопільській – по 91,7%, Сумській - 90,6%, Полтавській - 96,1%, Закарпатській - 96,7%, Херсонській - 96,9%, Волинській - 97,9%, м. Київ - 96,5%.

Підводячи підсумок проведеного вище дослідження, можна відмітити, що лише вісім областей України у 2017-2018 рр. відзначалися стабільним зростанням обсягів виробленої промислової та будівельної продукції, а саме: Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Одеська, Харківська обл. Для решти регіонів були характерні як позитивні, так і негативні коливання індексів промислової і будівельної продукції.

Як відомо, більшість регіонів України характеризується значним аграрним потенціалом. Проведений аналіз вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції засвідчив, що у 2017 році у вартісному вираженні її було вироблено на 2,7% менше, ніж за попередній рік. Обсяг виробленої аграрної продукції в Україні у 2018 році становив 843295,03 млн. грн., причому за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України він на 7,8% перевищував рівень аналогічного показника за результатами діяльності у 2017 році, у тому числі у підприємствах – на 12,1%, у господарствах населення – на 2,2%. [8]. Серед областей, що змогли досягнути найбільшого приросту продукції сільськогосподарства, у 2017 році, виступали Хмельницька, Житомирська, Чернігівська, Львівська, Чернівецька області, а у 2018 році – Полтавська (23,7%), Черкаська (22,5%), Київська (20,7%), Кіровоградська (20,4%), Сумська (11,7%), Житомирська (10,8%) і Вінницька (10,8%) області.

Що стосується виробництва продукції рослинництва, то найбільші обсяги вирощених сільськогосподарськими підприємствами у 2017 році зернових та зернобобових культур були характерні для Вінницької (4026,9 тис. тонн), Чернігівської (3903,3 тис. тонн), Сумської (3429,1 тис. тонн), Полтавської

(3342,2 тис. тонн), Одеської (3115,1 тис. тонн), Хмельницької (3010,4 тис. тонн), Харківської (2752,7 тис. тонн), Черкаської областей (2536,4 тис. тонн) (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств та регіонами у 2017 році, тис. тонн (джерело: [9])

	Сільськогосподарські підприємства					
	культури зернові та зерно-бобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
Україна	47905,1	14227,2	10596,7	429,4	1343,9	333,8
області:						
Вінницька	4026,9	2634,5	688,5	2,7	11,6	99,4
Волинська	703,3	492,5	39,5	7,8	23,0	6,4
Дніпропетровська	2246,1	55,1	1030,4	31,3	90,4	16,8
Донецька	1348,8	к	452,6	7,5	16,0	7,4
Житомирська	1675,4	712,7	227,3	50,0	8,8	1,6
Закарпатська	125,4	—	5,5	2,6	4,1	14,8
Запорізька	2196,3	—	711,3	0,2	22,8	10,0
Івано-Франківська	458,1	68,5	76,6	3,5	7,1	4,6
Київська	2349,6	1021,8	391,5	51,3	51,3	2,2
Кіровоградська	2223,0	584,2	814,4	0,2	7,4	0,5
Луганська	1090,2	—	504,4	к	0,3	0,0
Львівська	958,3	800,9	73,7	47,1	30,3	18,1
Миколаївська	1824,4	95,7	660,6	3,0	340,1	2,5
Одеська	3115,1	—	772,6	2,2	56,5	5,0
Полтавська	3342,2	1382,6	617,9	8,0	6,2	1,4
Рівненська	761,6	586,4	67,0	4,6	11,7	0,2
Сумська	3429,1	239,4	496,1	7,8	3,3	1,7
Тернопільська	2056,6	1681,2	232,8	12,5	18,6	13,9
Харківська	2752,7	817,0	945,7	к	21,4	11,9
Херсонська	1524,9	к	378,7	26,8	501,6	31,2
Хмельницька	3010,4	1958,7	437,5	2,4	8,9	29,4
Черкаська	2536,4	666,0	470,8	25,7	94,5	4,0
Чернівецька	247,0	к	34,6	1,8	1,4	49,1
Чернігівська	3903,3	260,4	466,7	130,2	6,6	1,7

Примітка: символ (к) – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації

Лідерами у галузі вирощування цукрового буряка виступали Вінницька (2634,5 тис. тонн), Хмельницька (1958,7 тис. тонн), Тернопільська (1681,2 тис.

тонн), Полтавська (1382,6 тис. тонн), Київська (1021,8 тис. тонн), Харківська (817,0 тис. тонн) та Львівська області (800,9 тис. тонн). Що стосується вирощування соняшника, то найбільші обсяги його виробництва спостерігалися у Дніпропетровській (1030,4 тис. тонн), Харківській (945,7 тис. тонн), Кіровоградській (814,4 тис. тонн), Одеській (772,6 тис. тонн) та Запорізькій областях (711,3 тис. тонн).

Перші місця у рейтингу за вирощуванням картоплі у 2017 році посідали Чернігівська (130,2 тис. тонн), Житомирська (50,0 тис. тонн), Львівська (47,1 тис. тонн), Дніпропетровська (31,3 тис. тонн), Херсонська (26,8 тис. тонн), Черкаська області (25,7 тис. тонн); овочевих культур - Миколаївська (340,1 тис. тонн), Черкаська (94,5 тис. тонн), Дніпропетровська (90,4 тис. тонн), Одеська (56,5 тис. тонн), Київська області (51,3 тис. тонн); плодових та ягідних культур - Вінницька (99,4 тис. тонн), Чернівецька (49,1 тис. тонн), Херсонська (31,2 тис. тонн), Хмельницька (29,4 тис. тонн), Львівська (18,1 тис. тонн), Дніпропетровська (16,8 тис. тонн).

За даними Держстату України, у господарствах усіх категорій у 2018 р. порівняно з 2017 р. зростання обсягів виробництва м'яса (реалізації сільськогосподарських тварин на забій у живій масі) було досягнуто в 11 областях, із них найсуттєвіше – у Миколаївській (на 17%), Вінницькій (на 10%), Черкаській, Тернопільській (на 5%), Закарпатській, Івано-Франківській (на 4%), Рівненській, Сумській (на 3%) областях. Найбільше скорочення обсягів виробництва м'яса відбулося в Луганській (на 35%), Полтавській, Запорізькій (на 7%), Харківській, Одеській (на 5%), Чернігівській (на 4%), Дніпропетровській, Київській (на 3%) областях. Підприємства у 2018р. порівняно з 2017 р. обсяг вирощування сільськогосподарських тварин збільшили на 3,2%, у т.ч. птиці – на 6,0%, але зменшили обсяг вирощування великої рогатої худоби на 6,3%, свиней – на 1,2%. Перевищення обсягів вирощування над обсягами реалізації сільськогосподарських тварин на забій зафіксовано в двадцяти областях, у той час як у Волинській, Вінницькій,

Закарпатській та Житомирській областях обсяги вирощування склали 99,3–100,0% до реалізації тварин на забій [10].

Збільшення виробництва молока порівняно з 2017 роком спостерігалось в Закарпатській (на 6%), Хмельницькій (на 5%), Луганській (на 2%), Житомирській, Харківській та Кіровоградській (на 1%) областях. Найсуттєвіше скорочення обсягів виробництва молока зафіксовано в Запорізькій (на 6%), Волинській, Івано-Франківській, Черкаській (на 5%), Львівській, Рівненській, Одеській (на 4%) областях. Збільшення виробництва яєць спостерігалось у 17 областях, з них найсуттєвіше – у Івано-Франківській (на 20%), Донецькій (на 18%), Київській (на 15%), Тернопільській (на 11%), Херсонській (на 10%), Харківській, Закарпатській (на 9%), Полтавській (на 8%) областях. Найбільші обсяги скорочення виробництва яєць спостерігалися у Луганській, Одеській (на 18%), Хмельницькій (на 17%) та Миколаївській (на 5%) областях [10].

Отже, регіони України відзначаються значною диференціацією рівня економічного розвитку та темпів його зміни. Тому у процесі управління регіональним розвитком нашої країни слід вирішувати завдання вирівнювання диспропорцій між окремими регіонами, налагодження ефективної співпраці між ними, організацію транскордонної взаємодії (для областей, що межують з іншими державами - партнерами України), зростання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів.

На даний час регіональний розвиток в Україні як необхідна передумова зміцнення держави, на жаль, утруднений існуванням ряду викликів. До них, насамперед, відносяться: проведення воєнних дій на Сході країни, недостатня узгодженість та ефективність існуючої нормативно-правової бази та документів, що забезпечують стратегічне планування розвитку окремих територій, недостатньо високий фаховий рівень працівників органів управління на різних рівнях влади, їх невміння та неготовність здійснювати залучення альтернативних джерел фінансування потреб розвитку територій. Слід відмітити, що суттєвими перешкодами, які гальмують процеси залучення інвестицій та розвитку регіонів, є також прояви корупції, наявність застарілих

стереотипів мислення і поведінки держслужбовців, недостатня увага до реальних потреб підприємств, громадських організацій та населення регіонів як споживачів публічних послуг, а також інтересів інвесторів, що можуть забезпечити надходження коштів чи інших активів у регіон.

Інвестиції, що залучаються у розвиток регіонів, можуть надходити з різних джерел: від приватних інвесторів та публічних компаній шляхом придбання ними цінних паперів (наприклад, акцій), використання позикових джерел (випуск облігацій, векселів, залучення кредитів), грантових програм міжнародної технічної допомоги; реалізації проектів державно-приватного партнерства, за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, реалізацію проектів державно-приватного партнерства; через участь у конкурсах на отримання грантів від програм європейських фондів, коштів державного, обласного бюджетів, бюджетів ОТГ тощо.

Вагому роль у забезпеченні розвитку країн, що перебувають на шляху становлення свого економічного й політичного суверенітету, відіграють прямі іноземні інвестиції. Вони є перспективною формою капітальних вкладень, оскільки сприяють впровадженню новітніх технологій, сучасного досвіду управління, забезпечують можливість реалізації проектів, які передбачають вкладення великих обсягів інвестиційних ресурсів. На рис. 1 наведено динаміку надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за 2005-2018 роки.

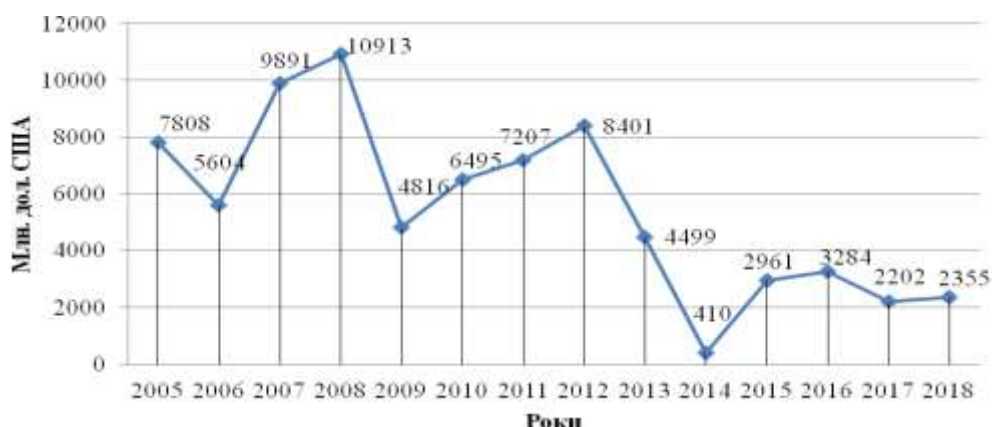

Рисунок 1 - Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за 2005-2018 роки (побудовано за даними [11])

Як видно з даних рис. 1, з 2005 року надходження прямих іноземних інвестицій в Україну відбувалося стрибкоподібно. Високі значення досліджуваного показника спостерігалися у 2008 році (напередодні світової економічної кризи) – 10913 млн. дол. США, а також у 2012 році – 8401 млн. дол. США та у 2016 році - 3284 млн. дол. США. Нижні точки коливання обсягів надходження прямих іноземних інвестицій в Україну були зафіксовані у 2006 році – 5604 млн. дол. США, 2009 році- 4816 млн. дол. США та особливо у 2014 році – 410 млн. дол. США (що було зумовлено початком війських дій на Сході України).

У таблиці наведено обсяги прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці окремих областей України.

З даних таблиці 3 можемо зробити висновок, що загалом в Україні у 2018 році порівняно з попереднім аналогічним періодом спостерігалось зростання обсягів залучених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що становило 102,2%. Вищі за цей рівень темпи збільшення значення досліджуваного показника спостерігалися у таких регіонах: Тернопільській (124,0%), Хмельницькій (116,8%), Миколаївській (110,3%), Донецькій (108,0%), Кіровоградській (106,3%), Житомирській (104,7%), Закарпатській (104,6%), Волинській (103,3%), Чернівецькій областях (103,3%), а також столиці України - місті Київ (103,5%).

Станом на 31.12.2018 року найбільші частки прямих іноземних інвестицій припадали: на м. Київ (52,4%), Дніпропетровську (3577,8 млн. дол., або 11,1%), Київську (1591,6 млн. дол., або 4,9%), Одеську (1207,1 млн. дол., або 3,7%), Донецьку (1205,9 млн. дол., або 3,7%), Полтавську (1027,0 млн. дол., або 3,2%), Львівську (922,2 млн. дол., або 2,9%), Запорізьку (902,0 млн. дол., або 2,8%), Івано-Франківську (894,5 млн. дол., або 2,8%) області. Найнижчим рівнем залучених із-за кордону інвестиційних ресурсів відзначалися Чернівецька (44,0 млн. дол., або 0,1%), Тернопільська (55,8 млн. дол., або 0,2%), Кіровоградська (74,5 млн. дол., або 0,2%), Рівненська (133,5 млн. дол., або 0,4%), Сумська (182,9 млн. дол., або 0,6%), Хмельницька (199,5 млн. дол., або 0,6%), Херсонська

Таблиця 3

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці регіонів України¹

(джерело: [12])

	Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), млн. дол. США						Темп зростання (зниження) обсягу інвестицій на 31.12.2018 у % до 01.01.2018
	станом на 1 січня відповідного року					на 31.12. 2018	
	2014	2015	2016	2017	2018		
Україна	53704,0	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	32291,9	102,2
області:							
Вінницька	309,4	223,0	187,8	180,0	198,9	223,3	112,3
Волинська	341,3	271,2	247,1	246,1	251,3	259,6	103,3
Дніпропетровська	8913,0	5784,9	4030,6	3491,1	3688,2	3577,8	97,0
Донецька ¹	3789,1	2322,0	1748,0	1249,6	1116,4	1205,9	108,0
Житомирська	362,9	259,8	222,7	216,3	226,8	237,4	104,7
Закарпатська	437,5	334,2	311,8	317,0	325,1	340,0	104,6
Запорізька	1075,3	843,4	682,7	863,4	910,5	902,0	99,1
Івано-Франківська	813,8	925,9	836,6	826,6	904,7	894,5	98,9
Київська	1951,5	1750,3	1593,4	1516,8	1588,7	1591,6	100,2
Кіровоградська	147,1	70,6	52,5	58,9	70,1	74,5	106,3
Луганська ¹	826,4	578,2	443,9	436,4	438,0	436,9	99,7
Львівська	1379,5	1097,6	1032,9	833,5	930,0	922,2	99,2
Миколаївська	282,8	228,9	212,8	213,5	206,1	227,4	110,3
Одеська	1671,7	1423,3	1320,3	1228,8	1202,6	1207,1	100,4
Полтавська	1064,7	1039,4	1000,1	1003,0	1008,8	1027,0	101,8
Рівненська	292,6	242,5	199,6	159,5	134,2	133,5	99,5
Сумська	422,7	263,3	199,1	190,0	181,5	182,9	100,8
Тернопільська	68,9	55,8	49,2	48,2	45,0	55,8	124,0
Харківська	2131,9	1674,3	1519,6	642,5	638,3	666,4	104,4
Херсонська	275,2	208,2	211,0	201,3	218,5	204,2	93,5
Хмельницька	224,5	189,1	165,5	158,2	170,8	199,5	116,8
Черкаська	887,9	512,9	348,0	334,4	335,7	334,3	99,6
Чернівецька	80,2	68,6	59,1	57,1	42,6	44,0	103,3
Чернігівська	128,4	99,8	92,1	241,3	429,6	433,7	101,0
місто Київ	25825,6	17889,6	15356,3	16516,8	16343,9	16910,2	103,5

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, міста Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

(204,2 млн. дол., або 0,6%), Сумська (182,9 млн. дол., або 0,6%) Миколаївська області (227,4 млн. дол., або 0,7%), причому частка кожної з вище перелічених областей у загальному обсязі залучених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) була меншою 1%.

Важливим аспектом управління розвитком регіонів є дослідження процесів утворення на функціонування ОТГ з метою підвищення їх ефективності. Експертами Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні України було проведено аналіз бюджетів 665 ОТГ за 9 місяців 2018 року. Дослідження здійснювалися на базі оцінки та порівняння наступних видів показників, що дають змогу охарактеризувати фінансові аспекти діяльності об'єднаних територіальних громад [13]:

- рівень власних доходів на одного жителя, який обчислювався як співвідношення обсягу надходжень власних доходів до кількості мешканців відповідної ОТГ;
- динаміка надходжень місцевих податків і зборів у 2018 році порівняно з 2017 роком;
- рівень дотаційності бюджетів (співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів ОТГ без урахування субвенцій з державного бюджету);
- питома вага видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ (питома вага видатків на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування в сумі власних доходів загального фонду).

У процесі проведення дослідження ОТГ були згруповані за ознакою чисельності населення у чотири групи. Часка кожної з цих груп у загальній кількості жителів наведена на рис. 1. При цьому загальна чисельність мешканців, що проживають в ОТГ, складала 5593,3 тис. осіб.

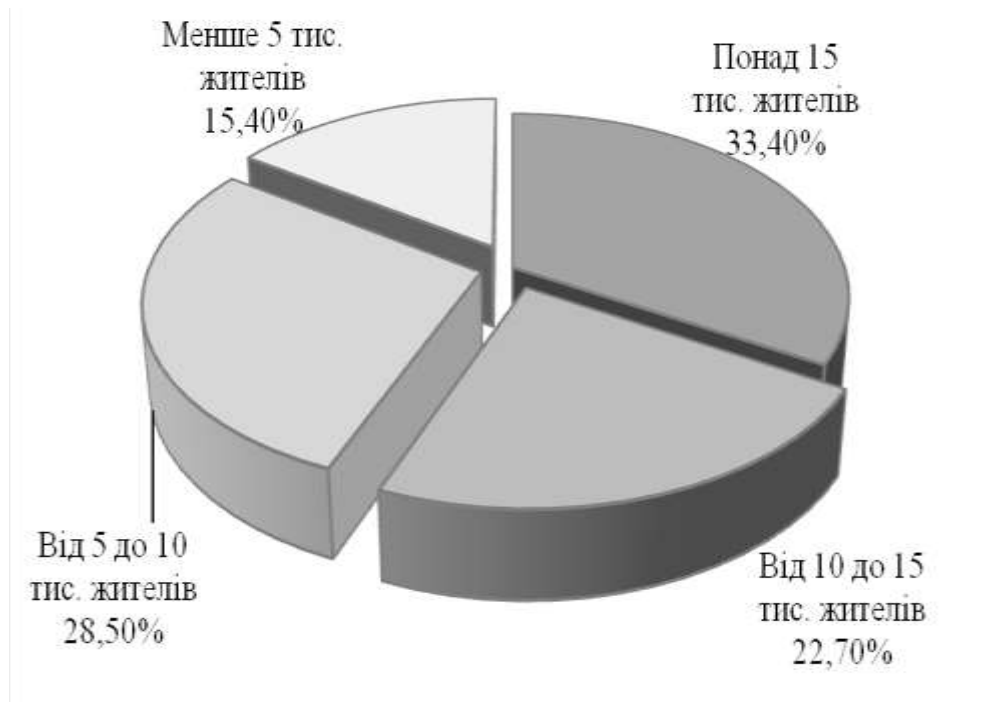

Рисунок 1 – Структура досліджених ОТГ за чисельністю населення
(побудовано за даними [13])

Як свідчать дані рис. 1, найбільша частка мешканців, а саме 33,4%, проживає в ОТГ з чисельністю населення понад 15 тис. осіб. Другу позицію займають ОТГ з чисельністю населення від 5 до 10 тис. жителів, третю – з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів. Нарешті, найменша частка припадає на ОТГ з чисельністю населення менше 5 тис. осіб.

Загальна чисельність обстежених ОТГ налічувала 665 одиниць. Кількість громад, що відносяться до кожної групи, наведена на рис. 2. Як видно з наведених на ньому даних, кількість ОТГ з чисельністю населення понад 15 тис. жителів дорівнювала 87 одиниць, або 13,1% від загальної кількості обстежених громад; громад з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів налічувала 103 одиниці, або 15,5%; громад з чисельністю населення від 5 до 10 тис. жителів становила 227 одиниць, або 34,1%, а ОТГ з чисельністю населення до 5 тис. жителів – 248 одиниці, або 37,3%. Отже, серед досліджуваних груп ОТГ переважали порівняно невеликі громади.

Як відомо, створення ефективної системи місцевого самоврядування повинне передбачати достатню фінансову стійкість та самостійність громад.

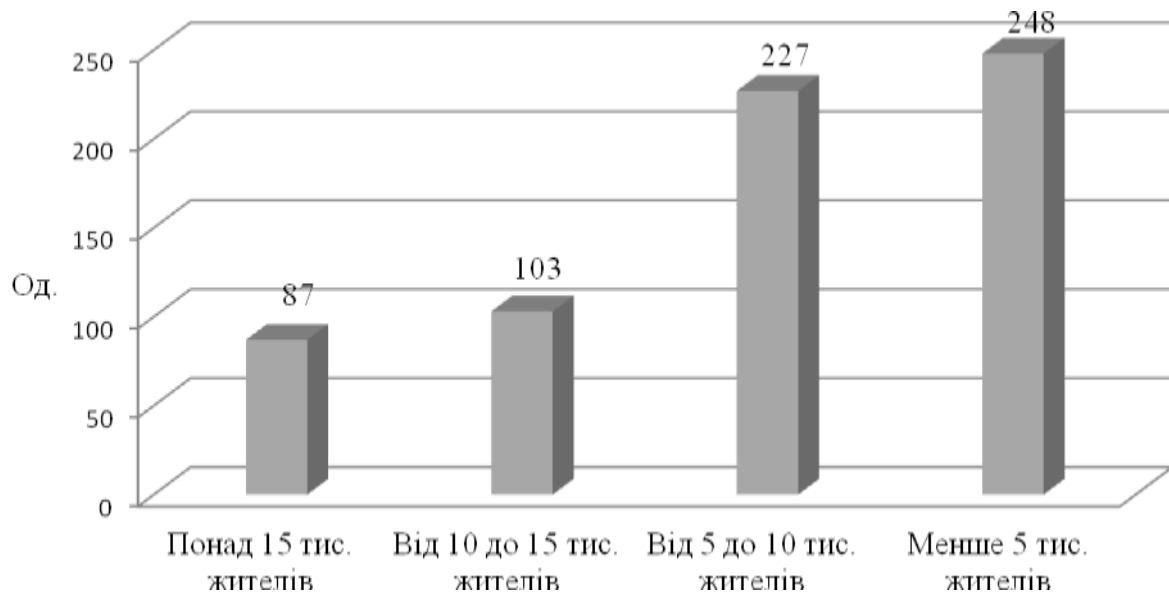

Рисунок 2 - Кількість обстежених ОТГ за чисельністю населення у них
(побудовано за даними [13])

При цьому важливим є наявність у розпорядженні місцевих органів влади достатніх фінансових ресурсів, які б дозволяли забезпечити належне виконання ними покладених на них функцій та реалізацію ресурсного потенціалу відповідної території. Проведемо аналізування даних, отриманих у результаті проведених експертами досліджень.

Загальна сума надходжень коштів до місцевих бюджетів 665 ОТГ за дев'ять місяців 2018 року становила 14,6 млрд. грн. При цьому приріст отриманих надходжень за цей період на 6,0 млрд. грн., або на 69,4% перевищив рівень аналогічного періоду 2017 року, що свідчить про значне зростання фінансових можливостей місцевих бюджетів за останній минулий рік. Що стосується значення показника суми власних доходів ОТГ на одного мешканця, то його значення за результатами 9 місяців 2018 року по 665 обстежених громадах становило 2596,1 грн., а зростання порівняно з аналогічним періодом минулого року складало 1063,8 грн., або 1,7 рази. При цьому середнє значення власних доходів однієї ОТГ, що відноситься до групи з кількістю жителів понад 15 тис. осіб, дорівнювало 53,1 млн. грн.; для громад з кількістю жителів від 10 до 15 тис. осіб – 33,0 млн. грн.; ОТГ з населенням від 5 до 10 тис. осіб – 18,3

млн. грн. Значення досліджуваного показника для громад з кількістю населення менше 5 тис. осіб складало 9,7 тис. грн., що майже у 5,5 рази менше від його рівня для великих громад, в яких проживає більше 15 тис. осіб.

Експертами встановлено, що у 276 ОТГ (41,5%) показник власних доходів на одного мешканця перевищував середній показник по всіх ОТГ. Зокрема, по групі з кількістю населення більше 15 тис. осіб – 35 ОТГ із 87 ОТГ, по групі з населенням від 10 до 15 тис. осіб – 45 ОТГ зі 103, по групі з чисельністю жителів від 5 до 10 тис. осіб – 84 ОТГ із 227 ОТГ, по групі ОТГ, у яких чисельність населення менша 5 тис. осіб – 112 ОТГ із 248 ОТГ [13].

Важливим показником, що є результатом фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, є отримання доходів у вигляді місцевих податків та зборів. Податковим кодексом України встановлено, що сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, в межах своїх повноважень самостійно приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів [15]. Суми даних надходжень до місцевих бюджетів суттєво впливають на можливість представницьких органів влади забезпечувати реалізацію інтересів та запитів населення, що проживає на відповідній території. Держава розглядає зростання ролі місцевих податків і зборів у формуванні власних доходів місцевих бюджетів як один з пріоритетних напрямів фінансової політики, що відкриває можливості забезпечення реалізації стратегії регіонального розвитку й надання жителям громад якісних публічних послуг.

Дослідження, проведене експертами Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ, засвідчило, що досліджувані групи 665 об'єднаних територіальних громад відзначалися особливостями динаміки надходжень місцевих податків і зборів. Що стосується групи ОТГ з чисельністю населення понад 15 тис. осіб, то перше місце у рейтингу посідає громада зі зростанням значення досліджуваного показника за період дев'яти місяців 2018 року до аналогічного періоду попереднього року, що складає 165,2%. Позитивною була

динаміка надходжень місцевих податків і зборів майже по всіх ОТГ даної групи, за винятком трьох (Новоселицька Чернівецької області, Апостолівська Дніпропетровської області, Оріхівська Запорізької області), що складає 3,4% від загальної кількості громад у групі. Що стосується ОТГ з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів, то найбільше зростання надходжень місцевих податків і зборів у цій групі складало 157,2%. У той же час дев'ять громад, або 8,7% від кількості громад у групі, відзначалися спадом даного показника. По третій групі громад, у якій чисельність населення ОТГ знаходилися у межах від 5 до 10 тис. жителів, найбільший показник приросту складав 173,3%, а вісімнадцять громад (7,9% від кількості громад у даній групі) зменшили обсяги надходжень місцевих податків і зборів. По четвертій групі ОТГ (з чисельністю населення менше 5 тис. осіб) для тридцяти громад, що складає 12,1% від загальної кількості громад у групі, було характерне падіння суми надходжень місцевих податків і зборів. Поряд з цим одна з громад - Гречаноподівська Дніпропетровської області – продемонструвала дуже високі темпи зростання обсягів місцевих податків і зборів – майже у 7,3 рази.

Експерти також провели дослідження рівня дотаційності бюджетів ОТГ. Аналіз співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів ОТГ (без субвенцій) засвідчив, що великі ОТГ, у яких чисельність населення перевищує 15 тис. осіб, відзначаються найнижчим рівнем дотаційності (максимальне значення цього показника у даній групі становило 48,3%). Для групи громад з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів найвищий рівень дотаційності складав 55,6%, для групи громад з чисельністю населення від 5 до 10 тис. жителів - 58,8%, а для ОТГ з кількістю населення менше 5 тис. осіб - 62,2%. Отже, для менших громад рівень дотаційності, як правило, вищий.

Проведені експертами дослідження питомої ваги видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без трансфертів) засвідчили, що у групі громад з чисельністю населення понад 15 тис. осіб у тридцяти дев'яти ОТГ, що становить 44,8% від загальної кількості громад даної групи,

управлінські витрати складали більше двадцяти відсотків від загального обсягу власних доходів. Для групи ОТГ з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів видатки на управління перевищували вище згадану частку обсягів власних доходів у 60 громадах, або у 58,3% від загальної кількості ОТГ в даній групі. В групі ОТГ, де чисельність населення перебуває у межах від 5 до 10 тис. осіб, по сто сімдесят трьох громадах, або 76,2% від загальної кількості ОТГ в групі, спостерігалось перевищення видатків на управління 20%-відсотковий рівень обсягу отриманих власних доходів. І нарешті, для ОТГ з кількістю населення менше 5 тис. осіб для двісті двадцяти двох громад, або 89,5% від загальної їх кількості в групі, видатки на управління були більшими за 20% від обсягу власних доходів [13].

На основі аналізування вище одержаних даних були виявлені певні закономірності результатів діяльності ОТГ. Так, згідно оцінок експертів, при більшій фінансовій спроможності бюджету частка видатків на утримання апарату управління буде меншою, оскільки такі витрати (без урахування витрат капітального характеру, пов'язаних із утриманням органів управління) мають відносно усталену величину. Тому в бюджетах із більшим ресурсом витрати на апарат управління у відсотковому вираженні є меншими. Внаслідок цього такі громади мають можливість спрямувати більше коштів на розвиток своїх територій. На основі проведених експертами досліджень можна прийти до висновку, що невеликі за територією та чисельністю населення ОТГ здебільшого мають низьку фінансову спроможність. Також такі громади не мають достатнього трудового потенціалу для свого розвитку та якісного управління. Виняток становлять окремі громади, на територіях яких розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні підприємства реального сектору економіки. На думку експертів, одним із оптимальних варіантів подальшого розвитку для громад із низькими показниками фінансової спроможності та демографії є їх приєднання до інших територіальних громад та створення більшої за площею і чисельністю ОТГ. Як вважають фахівці, навіть за умови відсутності у такої ОТГ на поточний момент економічних перспектив для

розвитку таке об'єднання дасть можливість оптимізувати територіальну структуру місцевих рад, підвищити ефективність управління територією, покращити інвестиційну привабливість (за рахунок наявності більшої території та більшої кількості трудових ресурсів) та підвищити рівень доцільності капіталовкладень у територію [13].

Важливою складовою забезпечення розвитку регіонів є формування ефективної системи загальнодержавного та регіонального менеджменту. Слід відмітити, що важлива роль у цьому процесі належить кадровому забезпеченню процесу публічного управління. Як вже зазначалося, у цій сфері можуть виникати проблеми, пов'язані з недостатньо високим рівнем професійної кваліфікації та компетентності персоналу при вирішенні завдань регіонального управління, зокрема, у сфері глибокого оволодіння механізмами застосування різноманітних інструментів залучення інвестицій. Вирішенню питань підвищення рівня професійних знань фахівців сприяють реалізація ряду програм та проектів (програма «U-LEAD з Європою», Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» та інших), підготовки управлінських кадрів у вищих навчальних закладах, заходів з підвищення кваліфікації фахівців, що втілюються центральними та місцевими органами влади. Загалом втілення засад регіонального розвитку вимагає комплексного підходу, націленого на підвищення дієвості застосування інструментів державної підтримки регіонів, зростання ефективності публічного управління, підвищення інвестиційної привабливості регіонів та їх потенціалу росту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Регіони України відзначаються значними відмінностями рівня їх соціально-економічного розвитку. Управління регіональним розвитком супроводжується рядом викликів, що вимагає прийняття відповідних корегуючих дій. Наголошено на необхідності здійснення комплексу заходів, спрямованих на активізацію процесів інвестування та розвитку регіонів України. Предметом подальших досліджень може бути розробка моделі оптимальної взаємодії учасників інвестиційного процесу в регіоні.

Література

1. Будник М. А. Сучасний стан і перспективи державного управління регіональним розвитком України. Теорія та практика державного управління. 2009. Вип. 2 (25). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2009-2/doc/1/07.pdf> (дата звернення: 5.04.2019).
2. Горбик В.М. Сучасні проблеми регіонального розвитку та шляхи їх вирішення. URL: <https://kiyvagrolis.com.ua/2469-2> (дата звернення: 13.04.2019).
3. 3. Гуцул Тетяна. Проблеми регіонального розвитку України. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/16/17> (дата звернення: 18.04.2019).
4. Мельник В.В. Теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону як складник державного регулювання економіки. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 17. с.125-130. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/17_ukr/18.pdf (дата звернення: 23.04.2019).
5. Торгалю Т.О. Основні проблеми публічного управління регіональним розвитком України. 2014. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2014-2/doc/7/14.pdf>. (дата звернення: 19.04.2019).
6. Небава М. І., Ткачук Л. М. Управління регіональним розвитком : електронний навчальний посібник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_regionalnym_rozvytkom/5_3.html (дата звернення: 14.04.2019).
7. Про соціально-економічне становище України за 2018 рік: доповідь / Державна служба статистики України. Київ. 2018. с. 54-55, 67. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/dop/02/dop_122018.pdf (дата звернення: 19.04.2019).
8. Економічний розвиток у розрізі регіонів України (за підсумками 2018 року). URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv&pageNumber=1> (дата звернення: 12.04.2019).
9. Сільське господарство України. 2017 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ. 2018. 246 с. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення: 16.04.2019).
10. Про соціально-економічне становище України за 2018 рік : доповідь / Державна служба статистики України. Київ. 2019. с. 62-64. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/dop/02/dop_122018.pdf (дата звернення: 15.04.2019).
11. Прямі іноземні інвестиції / Офіційний сайт Мінфіну України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2018> (дата звернення: 20.04.2019).
12. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у м. Києві (на 01.01.2014–01.01.2018, 31.12.2018) : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Головне управління статистики у м. Києві. Київ. 2019. с. 7. URL: kyiv.ukrstat.gov.ua/Docs/1InvZovekD%202014-2018.doc (дата звернення: 15.04.2019).
13. Експертний аналіз бюджетів 665 ОТГ за 9 місяців 2018 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10138> (дата звернення: 11.04.2019).
14. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики: аналітичний звіт. URL: https://surdp.eu/uploads/files/Analytical_Report_Main_part-UA.pdf (дата звернення: 16.04.2019).
15. Рішення про встановлення місцевих податків і зборів на 2019 рік. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-ezhednevnyj-buxgalterskij-obzor-39-reshenie-ob-ustanovlenii-mestnyx-nalogov-i-sborov-na-2019-god> (дата звернення: 18.04.2019).
16. Бойко А. Системний підхід до інструментарію залучення інвестицій. Стратегія розвитку. 2019. №11. с. 31-33. URL: <https://drive.google.com/file/d/1F4uL3UgiHeXBPJF4rrJZKGJKmX3wvEj9/view> (дата звернення: 18.04.2019).